

FORSKNINGSPODDEN #82

Gäst: Kristin Wiksell

Intervjuare: Nadja Neumann och Magnus Åberg

[00:00]

[Intromusik: Lätt, pianobaserad jazz]

Berättare: Du lyssnar på Forskningspodden från Karlstads universitet. Här möter du forskare som tar dig med på en upptäcktsresa i vetenskapen. Den här podcasten görs av universitetsbiblioteket.

Nadia Neumann: Hej och välkomna till Forskningspodden. Mitt namn är Nadja.

Magnus Åberg: Och jag heter Magnus.

NN: Och med oss idag har vi Kristin Wiksell. Välkommen, Kristin.

Kristin Wiksell: Tack så jättemycket.

NN: Du är alltså doktor i sociologi och har skrivit en avhandling som handlar om hur man kan organisera sig för att skapa social förändring. Kan du berätta om avhandlingen lite mer i detalj?

KW: Ja, den handlar om en typ av företag som kallas för arbetskooperativ. Och det är ett slags företag som organiserar sig på ett lite annorlunda sätt än vad vi oftast är vana vid. Det här är ett företag som ägs och drivs gemensamt av de som arbetar i organisationen och organiseras ofta som en ekonomisk förening. Så i stället för det typiska lönearbetet där man är anställd av en arbetsgivare så är det här personer som arbetar i företag där de själva också äger och styr verksamheten. Så de här företagen finns i Sverige; de är ganska få och ganska små, men de finns och blir lite, lite vanligare, och det har inte heller gjorts så mycket forskning om dem eftersom de inte är så vanliga i Sverige. Så det jag har gjort i min avhandling är att undersöka hur svenska arbetskooperativ idag organiserar sig i praktiken. För dels så finns de här formella reglerna om att det ska vara demokratiskt ägande och att varje person ska äga lika mycket och ha lika mycket inflytande i beslutsfattandet. Men vi har inte riktigt vetat hur de faktiskt organiserar sig i praktiken, utöver de formella reglerna. Så i min avhandling har jag gjort intervjuer med medlemmar ur såna svenska arbetskooperativ. Och den stora slutsatsen handlar om att de här personerna, eller de här företagen, organiserar sig just som ni nämnde - att det är företag för social förändring. Så de ser sin organisationsform väldigt mycket som en slags kritik mot dominerande sätt att organisera företag och arbete på. Och hur de organiserar sig för social förändring avspeglas både i deras organisationsstruktur men också i till exempel hur de väljer att arbeta, vilka uppdrag de tar; innehållet i arbetet. Och i hur de organiserar sin ekonomi och arbetsrelationer.

NN: Det låter superspännande, hur fick du idén till det här?

KW: När jag skulle söka doktorandtjänsten så såg jag en film som precis kommit ut som heter *Kan vi göra det själva?* som handlar just om ekonomisk demokrati och presenterar den här typen av företagsform som jag då inte hade hört talas om ens. Så jag blev lite förvånad och kände: "Vad är det här för nånting? Det måste vi titta närmare på." Då märkte jag också att det

inte fanns mycket forskning om det, så då kände jag att det fanns nåt spännande att titta på där.

MÅ: Du berättade ju att det inte var så många i Sverige, men är det ett nytt fenomen eller är det nånting som har funnits sen tidigare?

KW: Ja, det är faktiskt ett ganska gammalt fenomen, och vi har ju väldigt mycket av den här Kooperationen i andra områden, som konsumentkooperation och producentkooperation. Så vi har till exempel Arla och Coop och Lantmännen och så, och de har ju funnits väldigt länge. Även kooperativa bostadsrättsföreningar har funnits länge. Och då har det blivit väldigt starkt omfattande i jordbrukssektorn och konsumentsektorn, men just arbetskooperativ har inte riktigt haft samma genomslag. Mycket i Sverige kan handla om att vi har haft en sån stark arbetarrörelse som framför allt har främjat arbetares rättigheter som anställda, medan arbetskooperativ även är arbetsgivare, så det komplicerar saken.

MÅ: Vad är det för branscher det handlar om?

KW: De jag har tittat på i min studie är transport, drama, kulturarv, miljökonsult och den typen av branscher. Så ganska klassiskt privata branscher, i den privata marknaden. Men den vanligaste i Sverige är ju egentligen kanske personalägda förskolor och vårdcentraler och sånt. Så det är det man kanske oftast ser, men jag har ju då valt att titta på arbetskooperativ som befinner sig mer i den privata sektorn.

[05:12]

MÅ: Och vad har de gjort där, i den privata sektorn? Kan du ge nåt exempel?

KW: Det är till exempel transportkooperativ och miljökonsulter och den typen av verksamhet. Jag har fem kooperativ som jag har tittat närmare på i min studie. Men de är inte så vanliga och lite svåra att hitta, och också anonyma då i min studie, men det finns några få exempel.

MÅ: Just det. Ja, precis. Som sagt, jag förstår att du inte kan berätta i detalj vilka de är och så där. Men kan du berätta lite mer om hur du gick tillväga? Du nämnde att du hade gjort intervjuer, men kan du berätta lite mer om det?

KW: Precis. Ja, jag har försökt hitta dem, och det finns ju inga register över arbetskooperativ eftersom de inte riktigt har en formell organisationsform i Skatteverket, utan de är ekonomiska föreningar. Så jag har ju sökt i många olika sökmotorer och haft kontakt med den nationella organisationen Companion som stödjer arbetskooperativ för att hitta dem. Och sen har jag hört av mig och gjort lite observationer på deras medlemsmöten, men framför allt djupintervjuer med medlemmar om hur de uppfattar sitt företag.

MÅ: Kan man säga nånting om medlemmarna? Är det nån speciell typ av människor som söker sig till såna här arbetskooperativ? Finns det nåt som förenar dem?

KW: Ja, det gör det faktiskt. Dels kan man säga att många kanske inte trivs i det typiska lönearbetet där man mer är styrd uppifrån i hierarkier. Det här är personer som vill ha mer inflytande över sin vardag, och arbetet är ju en väldigt stor del av människors vardag. Och framför allt de som har startat kooperativet har ju drivits ganska mycket av ideologiska perspektiv av att vilja göra nånting annat än den klassiska kapitalistiska företagsformen som är väldigt hierarkiskt styrd och ofta handlar om att få så mycket vinst som möjligt, till exempel. Så det är personer som vill åt ett arbetsliv och ett sätt att organisera ekonomi som är mer hållbart; de kanske vill arbeta lite mindre, och en hög lön är kanske inte så viktigt, utan de värderar andra aspekter och vill jobba med sånt som de tycker gör samhället bättre.

MÅ: Jag funderar på intervjuerna. Vad kunde dina informanter ta upp för nånting? Vad var det för erfarenheter de berättade om?

KW: Mycket handlade om hur de organiserade sig rent demokratiskt, så det var ju väldigt spännande. De har ju ingen VD som styr, utan oftast så träffas de regelbundet, kanske en gång i månaden eller så, och har möten med alla medlemmar och fattar tillsammans de organisatoriska besluten kring hur de ska budgetera och vilka projekt de ska ta och så vidare. Och att de också tillämpar lika lön var ju väldigt spännande. Att det inte spelar någon roll egentligen hur länge du har jobbat där eller vilka arbetsuppgifter du gör, utan du får lika lön för de timmar du har jobbat oavsett. Så det var spännande. Och det är också där det kunde bli lite konflikter. Till exempel med det här med beslutsfattandet, att när alla ska komma överens så kan det ju vara lite svårt, och vissa kanske måste lägga ner sin åsikt och så. Så det har jag också skrivit lite om.

MÅ: Hur skulle du sammanfatta de viktigaste resultaten? Du är väl lite inne på det redan i din inledning där, men om du kan utveckla det lite grann.

KW: Precis. Ja, det starkaste temat var att de förstår sin organisering som ett slags motstånd mot kapitalism, och just det här temat motstånd mot kapitalism är ingenting som jag var beredd på eller hade tänkt på innan, men när de pratade om sin organisering så är det mycket att de är kritiska till olika former av makt som har med kapitalism att göra. Och då har jag använt ett teoretiskt begrepp som kallas för konstruktivt motstånd, där man gör motstånd genom att skapa det önskvärda alternativet som man vill se. I stället för att göra protester eller demonstrationer så skapar man den önskade verkligheten och hoppas att den ska växa. Så där har vi det där temat att de organiserar sig för social förändring och vill att den här organisationsformen ska bli vanligare. Det är väl det främsta resultatet.

[10:17]

MÅ: Ja. Du skriver i ditt abstract, tror jag, att de här arbetskooperativen gör motstånd mot kapitalism, som du var inne på nu, samtidigt som de hela tiden måste förhålla sig till kapitalismen. Det låter som att det finns en spänning där, lite grann. Kan du prata lite om det, hur den kommer till uttryck och hur de hanterar den?

KW: Ja. Det var väldigt spännande, för dels så drivs de väldigt starkt av en vilja att förändra ekonomi och arbete och hur vi arbetar, och de gör ju det i det befintliga marknadsekonomiska systemet, som i Sverige är ganska karaktäriserat av just kapitalism och såna ideal. Så det gör att de här kooperativen måste anpassa sig till de normer som finns i den här kontexten för att de ju måste överleva som företag medan de gör sitt motstånd. Till exempel så märktes det att andra företag som de samarbetar med eller har som kunder och så vidare inte alltid tycker att det är nåt positivt att de är ett kooperativ. Så i marknadsföring måste de här kooperativen till stor del låta bli att berätta att de är ett kooperativ för att det inte alltid klingar bra. Så det var intressant att de nästan måste verka vara mer lika konventionella företag för att kunna få kunder och så. Det gör ju att det blir lite svårare för dem att sprida kunskap om sin organisationsform.

NN: Du pratade om marknadsföringskampanj precis, och då var ett av de material du undersökt en internationell marknadsföringskampanj för arbetarkooperativ. Vad hittade du i den?

KW: Ja, och den var ju liksom lite av ett sidospår, men det är väldigt spännande, och där också kopplat till det här temat motstånd till kapitalism. Även i kampanjen där så finns det väldigt tydlig kritik mot det dominerande sättet att organisera företag på, där anställda bara är lönearbetare och inte har inflytande över ekonomi och styrning. Men den kampanjen bygger samtidigt på liknande ideal som att få så mycket tillväxt som möjligt och att man ska tjäna så

mycket pengar som möjligt. Så i den kampanjen så motiveras valet att i stället starta ett kooperativ utifrån att då kan varje medlem tjäna mer pengar och ta del av företagets vinst. Så där finns det ju också en reproduktion av just kapitalistiska ideal fast i en annan typ av organisationsform.

NN: En sak som jag sitter och funderar på är om du har tittat på storleken på de här kooperativen, för när jag tänker på det så kan jag inte riktigt se att de kan bli väldigt stora, för att det ska fungera. Har du tittat på det, och kan du säga nåt om det?

KW: Precis. Det är väldigt intressant, för det finns också i forskningen om kooperativen en tes som kallas för degenerationstesens. Och den handlar mycket om att när kooperativ blir större så blir de automatiskt mer lika kapitalistiska företag för att det är svårt att driva den här demokratiska styrningen när man är väldigt stora. Så kooperativen i min studie, de har medvetet valt att vara små för att kunna ha det här direktinflytandet och medlemsdemokratin där alla kommer överens tillsammans. De stora svenska kooperativen vi har, som Coop och Arla, liknar ju på ett sätt lite mer de traditionella företagen där medlemsinflytandet kanske inte märks så mycket för varje medlem, utan man väljer att rösta fram representanter till en styrelse som fattar besluten. Så då blir det lite likt statsdemokratin vi har i Sverige, till exempel, där man i vardagen kanske inte känner så mycket av den här demokratin.

NN: Okej. Kristin, en annan sak som jag funderade på är om det var nånting som överraskade dig i dina resultat som du inte alls hade räknat med.

KW: En sak som överraskade mig var ju också att de här organisationerna tänkte så himla lika fast de egentligen inte hade kontakt med varandra. Vissa av dem frågade mig också om jag hade tips på kooperativ som man kunde samarbeta med, för de kände sig ganska isolerade, och en av de sakerna man kan göra för att öka kooperativa verksamheter är ju att man samarbetar med andra kooperativ. Så det var spännande att även om de här organisationerna var såpass isolerade från den kooperativa rörelsen i stort, så tänkte de väldigt mycket liknande och drevs av de här starka idealen att förändra. Så det var lite överraskande, att det fanns så mycket gemensamt hos dem.

[15:16]

MÅ: Jag funderar just på det internationella, för det här är väl nånting som är större internationellt, eller hur ser det ut i andra länder?

KW: Precis. Det är vanligare i andra länder, till exempel i USA är det väldigt mycket vanligare och det är för att det finns en särskild lagstiftning där som kallas för *ESOP, Employee ownership plan*, ungefär, som gör det fördelaktigt för företag att öka ägandet hos de anställda i företaget, så där är det jättevanligt. Och till exempel i Spanien finns det ett kooperativ som heter Mondragon som jag tror har nästan 70 000 medlemmar internationellt sett, så det har ju blivit en riktigt stor, komplex organisation med många delar. Så det finns ju verkligen exempel på länder där det finns mycket, och för att det ska kunna se ut så i Sverige så tror jag att vi behöver en lagstiftning eller ett mer tydligt stöd för att stärka den här typen av organisationsform, för som det är idag så får de jobba lite i motvind kan man säga.

MÅ: Men det finns ingenting internationellt som håller ihop den här stora internationella rörelsen? Jag tänkte på de här isolerade svenska företagen, om de kan få stöd från utomlands eller så.

KW: Precis. Jo, men det som är lite svårt är att det finns så många olika bolagsformer i olika länder som gör att man ändå har lite olika villkor i sin organisering. Det finns en organisation som heter The International Cooperative Alliance och det är en kampanj ur deras organisation som jag analyserade i en av mina artiklar. Men de har ju också kanske mer ett tillväxtorienterat

perspektiv. Det som mer relaterar till kooperativen i min studie, det är kanske den anarkosyndikalistiska rörelsen, och den finns ju lite representerad i fackförbundet Syndikalisterna.

NN: Vem hoppas du kommer läsa din avhandling?

KW: Ett starkt tema är just det här motstånd mot kapitalism, så om man är intresserad av möjligheter till hur ekonomin och arbetet skulle kunna organiseras på ett annat sätt än vi idag är väldigt vana vid så skulle man kunna läsa min avhandling, för att få idéer och se hur det skulle kunna se ut om vi tänker att vi förändrar samhällsorganiseringen på ett ganska omfattande sätt. Även kooperativ som är verksamma kan ju läsa min avhandling och få lite mer stöd och pepp och kanske känna att de gör nånting viktigt. Och det märkte jag också på kooperativen i min egen studie.

MÅ: Vilka forskningsplaner har du framöver? Hur går du vidare?

KW: Det är en bra fråga. Just nu tänker jag mycket på att skriva mer på svenska om min forskning i avhandlingen, eftersom den är på engelska och kanske lite krånglig och svår att ta till sig. Så mitt mål är att skriva mer på svenska så att det kan komma till dels mer för allmänheten i Sverige och bli mer lättläst. Annars tycker jag det är spännande med arbetskooperation och tycker det är intressant att titta vidare på. Men först ska jag vila lite tror jag.

MÅ: Ja, det har du gjort dig väl förtjänt av. Kristin, det börjar bli dags för oss att avrunda det här samtalet. Men den fråga som vi brukar avsluta med: Du har haft en lång resa till en doktorstitel, som det är för alla doktorander. Vad är det viktigaste du har lärt dig som du kan tipsa andra doktorander om, för att lyckas?

KW: Det jag har tänkt på, och som jag ger som tips till de som kommer som nya doktorander i sociologi här, är att ta ledigt och att sjukanmäla sig. Det är nog mitt främsta tips, för det är ju väldigt kämpigt att hålla på med det här i väldigt många år och otroligt viktigt att se till att man får den återhämtningen som behövs. Så, ja, inte försöka sitta och jobba när man är sjuk, utan sjukanmäla sig, vara ledig på helgerna.

MÅ: Använda de rättigheter man har.

KW: Ja, precis.

MÅ: Stort tack, Kristin, för att du har gästade Forskningspodden idag. Det har varit jätteroligt att prata med dig, och spännande att höra om ditt arbete.

KW: Tack så jättemycket. Detsamma.

MÅ: Ja. Och lycka till med din fortsatta forskning också, såklart, och ha en fin sommar. Vi vill också tacka er som har lyssnat idag. Om ni har blivit intresserade av att läsa Kristin Wiksells doktorsavhandling så heter den *Organizing for Social Change: Worker Cooperatives as Resistance to Capitalism*, och den finns att ladda ner från vår publikationsdatabas DiVA. Välkommen tillbaka.

[Slutmusik: Lätt, pianobaserad jazz]

Berättare:

Du har lyssnat på Forskningspodden från Karlstads universitet. Den här podcasten görs av universitetsbiblioteket. Alla avsnitt hittar du på kau.se/forskningspodden.

